

**В.В. Заборовський,
Ю.М. Бисага, С.Б. Булеца**

**ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Монографія

Ужгород
2019

УДК 347.965.21(477)
3-12

Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол № 10 від 30.10.2018 р.)

Рецензенти:

Прилуцький С.В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Щербанюк О.В. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, адвокат.

Бірюкова А.М. – кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України, в.о. завідувача кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики, проректор зі спеціальної адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики Академії адвокатури України, адвокат.

Заборовський В.В.

3-12 Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики: монографія / В.В. Заборовський, Ю.М. Бисага, С.Б. Булеца. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 650 с.

ISBN 978-966-916-209-0

Монографія присвячена дослідженню теоретико-правових і практичних проблем визначення як сутності правового статусу адвоката, так і шляхів його вдосконалення. Розкриваються місце і роль інституту адвокатури в механізмі здійснення правосуддя, етапи його становлення та розвитку в контексті еволюції розуміння терміно-понять «адвокат» і «адвокатура», надаються авторські дефініції кожного із них та встановлюється співвідношення між ними. Особлива увага приділяється дослідженню незалежності адвоката як основоположної умови здійснення адвокатської діяльності. В монографії запропоновано новий концептуальний підхід щодо визначення сутності та структури правового статусу адвоката, а також порядку набуття конкретного його виду. Розкривається правова природа та встановлюється співвідношення між незалежністю і самостійністю адвоката, а також надається авторське визначення поняття «незалежний правовий статус адвоката».

На основі аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства про адвокатуру, науково-теоретичних та прикладних робіт, матеріалів як судової, так і практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, міжнародних стандартів адвокатської професії в монографії розкривається сутність структурних елементів правового статусу адвоката (професійні права та обов'язки, гарантії адвокатської діяльності та відповідальність адвоката), а також розроблено низку позицій та рекомендацій, спрямованих на усунення недоліків їх практичної реалізації. На сторінках монографії також досліджується як порядок набуття особою такого статусу, так і проблемні питання, що пов'язані з оформленням повноважень адвоката.

Монографія розрахована на адвокатів, студентів, аспірантів, викладачів юридичних вузів і факультетів та на широке коло читачів, що цікавляться питаннями адвокатури і адвокатської діяльності, які, на думку автора, знайдуть для себе багато цікавого в цій роботі.

УДК 347.965.21(477)

ISBN 978-966-916-209-0

© В.В. Заборовський, Ю.М. Бисага, С.Б. Булеца, 2019
© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
Розділ 1	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ	10
1.1. Місце і роль адвокатури як інституту громадянського суспільства в умовах формування правової держави в Україні	10
1.2. Становлення та розвиток інституту адвокатури в аспекті еволюції розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура»	43
1.3. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої (правової) допомоги (термінологічний та теоретико-методологічний аспекти)	70
Розділ 2	
НЕЗАЛЕЖНИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	104
2.1. Незалежність адвоката як основоположна умова надання професійної правничої (правової) допомоги	104
2.2. Правовий статусу адвоката: поняття, структура та види. Незалежний правовий статус адвоката	141
2.2.1. Поняття та структура правового статусу адвоката. Незалежний правовий статус адвоката	141
2.2.2. Види правового статусу адвоката	174
2.3. Правовий статус адвоката в умовах реалізації процесуальної форми його діяльності	187
2.3.1. Правовий статус адвоката в кримінальному процесі	187
2.3.2. Правове становище адвоката в цивільному судочинстві	199
2.3.3. Адвокат як учасник господарського процесу	212
2.3.4. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві та у справах про адміністративні правопорушення	216
2.3.5. Діяльність адвоката в конституційному судочинстві	221

2.3.6. Захист та представництво як основні напрями діяльності адвоката	225
Розділ 3	
ПОРЯДОК НАБУТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА	233
3.1. Теоретичні та практичні проблеми набуття статусу адвоката	233
3.1.1. Вимоги до рівня освіти як умова набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю	246
3.1.2. Проблеми визначення морально-етичного рівня особи як умови набуття статусу адвоката	250
3.1.3. Сутність та порядок проходження стажування претендентом на набуття статусу адвоката	256
3.1.4. Стаж як необхідна умова набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю	273
3.1.5. Кваліфікаційний іспит претендента на здобуття статусу адвоката	277
3.1.6. Інші умови набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю	286
3.2. Оформлення повноважень адвоката як важливий елемент його професійної діяльності	293
3.2.1. Місце і роль договору про надання правової допомоги в професійній діяльності адвоката	301
3.2.2. Правова природа інших документів, що посвідчують повноваження адвоката	330
Розділ 4	
ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА	343
4.1. Професійні права та обов'язки адвоката	343
4.2. Гарантії у професійній діяльності адвоката	392
4.3. Професійна відповідальність як елемент правового статусу адвоката	433
4.3.1. Сутність адміністративної та кримінальної відповідальності адвоката	438
4.3.2. Цивільно-правова (майнова) відповідальність адвоката. Страхування відповідальності адвоката	449
4.3.3. Дисциплінарна відповідальність адвоката	459
ВИСНОВКИ	498
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	518
ДОДАТКИ	643

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України
ВСУ	Верховний Суд України
ВКДКА	Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЄРАУ	Єдиний реєстр адвокатів України
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КДКА	Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
КСУ	Конституційний Суд України
МАЮ	Міжнародна асоціація юристів
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
НКЮ	Народний комісаріат юстиції
ПАЕ	Правила адвокатської етики
РАР	Рада адвокатів регіону
РНК	Рада Народних Комісарів
РАУ	Рада адвокатів України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
ФЗ РФ	Федеральний закон Російської Федерації
ССВЕ	Council of Bars and Law Societies of Europe

ВСТУП

Становлення в Україні громадянського суспільства та формування демократичної, правової держави значною мірою пов'язане не з їх формальним проголошенням, а з тривалим та складним процесом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи, існуванням відповідного конституційного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Досягнення цієї мети є неможливим без належного функціонування такого інституту громадянського суспільства як адвокатура, яка є ключовою правозахисною інституцією, що відіграє одну із провідних ролей у забезпеченні належних умов проживання людини в ньому, тобто у формуванні якісного розвитку такого суспільства.

Однією з центральних в юриспруденції є категорія «правовий статус особи», за допомогою якої визначаються місце і особливості правового становища будь-якої особи як суб'єкта правовідносин. Між науковцями ведуться дискусії щодо визначення дефініції та структури правового статусу особи в цілому, і адвоката зокрема, а тому розкриття сутності цієї категорії розглядається ними як одна з «вічних» проблем юридичної науки. Тож необхідність здійснення комплексного теоретико-правового і практичного дослідження, метою якого насамперед є визначення такої сукупності елементів структури правового статусу адвоката, яка б забезпечила необхідну універсальність, дієвість та системність цієї правової категорії, й зумовила вибір теми монографічного дослідження.

Крім цього, надання правничої (правової) допомоги ставиться під сумнів, якщо не забезпечується незалежність професійної діяльності адвоката. А тому без забезпечення можливості здійснення адвокатської діяльності на засадах незалежності та наділення адвоката відповідним комплексом елементів насамперед його професійного статусу право особи на професійну правничу допомогу набуває не реального наповнення, а рис декларативно-

сті. Таке право, у свою чергу, розглядається як юридична гарантія здійснення всіх інших прав та свобод особи, від чого значною мірою залежить її впевненість в існуванні надійного механізму їх захисту, в забезпеченні належного доступу до здійснення правосуддя.

Євроінтеграційні процеси в Україні, новим поштовхом до яких стала ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, свідчать про вибір нашою державою європейської системи цінностей, особливо тих, що пов'язані як із стандартами захисту прав людини, так і безпосередньо наданням правової допомоги. Орієнтація України на таку систему цінностей актуалізує наукові дослідження, що розкривають правову природу адвокатури як самостійного інституту правозахисту в механізмі здійснення правосуддя.

Необхідність досліджень безпосередньо пов'язана із тим, що існуюча система правової допомоги, як зазначено у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки¹, засвідчила свою недостатню функціональну спроможність, зокрема у зв'язку з: невідповідністю формального статусу адвоката фактичним умовам здійснення адвокатської діяльності, у тому числі недосконалістю практичного забезпечення прав адвоката і гарантій адвокатської діяльності; недосконалістю системи гарантій незалежності та належного виконання ними своїх функцій; недостатністю рівня професійної підготовки адвокатів; неефективністю дисциплінарного контролю і етичних стандартів в адвокатській діяльності. Тож, без сумніву, комплексна судово-правова реформа, яка сьогодні відбувається в українському суспільстві, не може бути успішною без реформування вітчизняної адвокатури, першим кроком якої стало підвищення її конституційно-правового статусу внаслідок прийняття конституційних змін щодо правосуддя. Усе це вказує на необхідність подальшого реформування законодавства про адвокатуру, зокрема в аспекті вдосконалення правового статусу адвоката, насамперед з метою забезпечення повноцінної реалізації конституційного права особи

¹ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 38.

на отримання професійної правничої допомоги, що є запорукою становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні.

Проблеми визначення сутності правового становища адвоката не могли не викликати наукового інтересу, а про актуальність науково-практичних розробок свідчать як численні гострі дискусії, так і збільшення кількості наукових публікацій та дисертаційних досліджень, присвячених окремим аспектам правового статусу і адвокатури в цілому, і адвоката зокрема. Так, значний внесок у розвиток вітчизняної теорії адвокатури здійснено у докторських дисертаціях Т.Б. Вільчик – на тему: «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України» (2016) та Н.М. Бакаянної – «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» (2017). У 2017 році побачила світ і монографія С.О. Іваницького «Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система». Проте предметом дослідження науковців була правова природа адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу, функціональні і організаційні основи або ж принципи та система її організації, у той час як правовий статус адвоката комплексно в сучасній українській правовій науці не досліджувався.

Варто звернути увагу на кандидатську дисертацію П.В. Хотенця на тему: «Правовий статус адвоката в Україні» (2002 рік), у якій розкриваються основні етапи формування та функціонування адвокатури в Україні, а також правові та етичні засади діяльності адвоката. Проте це дослідження, як і переважна більшість праць вітчизняних науковців, базувалося на основі раніше діючого законодавства, тобто до прийняття чинних на сьогодні фундаментальних правових актів, які насамперед визначають правові засади здійснення адвокатської діяльності в Україні, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012 рік), Правил адвокатської етики (в редакції 2017 року), конституційних змін щодо правосуддя (2016 рік), які суттєво реформували інститут адвокатури, у тому числі й в аспекті визначення сутності правового статусу адвоката. Не піддаючи сумніву їх вагомий науковий

внесок у розробку обраної нами проблематики, все ж стан наукових знань у вітчизняній юридичній науці навряд чи можна визнати задовільним, враховуючи відсутність спеціальних монографічних досліджень, у яких на концептуальних теоретико-правових та прикладних аспектах комплексно розкривалися проблеми визначення правової природи адвокатського статусу, його структури та порядку набуття і припинення у сучасних правових реаліях.

У монографії аналізується чинне законодавство України про адвокатуру, Правила адвокатської етики, положення процесуальних кодексів, що стосуються професійної діяльності адвоката. Досліджуються також положення як рішень органів адвокатського самоврядування, так і матеріалів правозастосовної практики КДКА (ВКДКА). Велика увага приділяється міжнародним стандартам адвокатської професії (зокрема, що містяться в положеннях Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, Рекомендації № 21 Комітету міністрів Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката, Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, Стандартах незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, Основних положеннях про роль адвокатів та Основних принципах, які стосуються ролі юристів), так і практиці Європейського суду з прав людини. Використовується також і особистий адвокатський досвід автора, зокрема як представника в цивільному судочинстві.

Таким чином, актуальність монографічного дослідження зумовлена необхідністю як подальших доктринальних теоретичних розробок, виходячи з недостатньої глибини вивчення або ж взагалі недослідженості низки ключових аспектів обраної теми, які б враховували останні тенденції розвитку вітчизняного законодавства, так і впровадження у практику комплексу науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій насамперед щодо вдосконалення правового статусу адвоката, що й зумовило потребу виведення проблематики на новий дослідницький рівень, а також наукову новизну та практичну цінність дослідження.

Автор цілком усвідомлює, що багато з розглянутих в даній монографії проблем є доволі дискусійними, а тому не претендує на їх кінцеве вирішення.